

*Јелица Стефановић-Штамбук**

Факултет политичких наука, Универзитет у Београду

РАСЕД САВРШЕНОГ КРУГА ВЛАДАВИНЕ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ НА ЗАПАДНОМ БАЛКАНУ ДИПЛОМАТИЈОМ ЕВРОПСКОГ ЗЕЛЕНОГ ДОГОВОРА**

Сажетак

Предмет овог рада је дипломатија Европског зеленог договора и учинци њеног вођења на Западном Балкану. Циљ истраживања је утврђивање разлога њених неуспеха у постизању одрживости у региону који подстичу ремећење аутономних локалних процеса достизања одрживог развоја којем теже грађани Западног Балкана. Теоријско-методолошки приступ заснован је на критичком сагледавању досадашњих налаза у литератури о дипломатији Европског зеленог договора, глобалној политици и дипломатији одрживог развоја и проблемима „тројне планетарне кризе”. Релациона дипломатска анализа из перспективе интердисциплинарне парадигме одрживости коришћена је у испитивању одвијања процеса генерисања секторских дипломатија Европске уније од 2016. године у вођење обједињујуће дипломатије Европског зеленог договора од 2019. године на Западном Балкану. Испољене контрадикторности трансформације односа у постизању одрживог развоја имају корен у системским и управљачким неуравнотеженостима три димензије одрживог развоја дипломатије и политике

* Имејл адреса: jelica.stefanovic@fpn.bg.ac.rs; ORCID: 0000-0001-5154-7186.

** Рад је подржан средствима Министарства науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије на основу Уговора о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2024. години, број: 451-03-66/2024-03 од 26.01.2024. године.

Европске уније. Резултати истраживања откривају да на Западном Балкану неуспеси дипломатије Европског зеленог договора извиру из његове незаснованости на правима природе и све већег усредсређења на постизање партикуларних геополитичких циљева Европске уније у овом региону. Закључак је да снажне демократске иницијативе грађана региона за одрживи развој на добробит природе и остваривања људског права на чисту, здраву, безбедну и одрживу животну средину могу бити битан подстрек измени дипломатије Европског зеленог договора ка заснивању на истинском помирењу са природом ради изласка из глобалног режима неодрживости достизањем циљева одрживог развоја до 2030. године и климатске неутралности до 2050. године.

Кључне речи: права природе, дипломатија, Европска унија, Западни Балкан, Европски зелени договор, Европска комисија, циљеви одрживог развоја, климатске промене, критични минерали, Берлински процес

УВОД

Европска унија (надаље и ЕУ и Унија) неисцрпна је научна загонетка. Њена дипломатија и процеси дипломатског делатништва унутар мреже глобалних владавинских односа опирају се уопштавањима. Да ли је у њима Унија самостојни дипломатски делатник и даље нема задовољавајућих одговора (Стефановић-Штамбук 2008, 2010а, 2011; Keukeleire 2003; Keukeleire, Thiers and Justaert 2009; Spence and Batora 2015; Koops and Macaj 2015; Rasmussen 2018). Лисабонска уговорна измена 2009. године створила је основу очекивања отклањања мањка дипломатске делотворности Уније. Ипак институционализација није исходовала учинке на које се рачунало. Слојевитост деловања условљена разликом пренетих и дељених надлежности Уније је остала. То није могло да промени ни успостављање Европске службе спољног деловања ни нове дужности Високог представника за спољне послове и политику безбедности који је и потпредседник Европске комисије (Стефановић-Штамбук

2010а; Carta 2012, 2013, 2014; Vanhoonacker and Pomorska 2013; Smith 2013, 2016).

Деловање ЕУ у глобалној дипломатији одрживости (Стефановић-Штамбук 2010б, 2010ц, 2011; Onditi et al. 2023; Fritzsche and Bäckstrand 2023; Blavoukos and Oikonomou 2024) је особено. Колико Европска унија успева да учинковито предводи међународне напоре у процесу обудућења света (*futuring*) толико је изгледније и да води прелазак на путању која осигурава и будућности човечанства и легитимност европске интеграције. Обудућење света је процес измирења човечанства са природом задовољавањем потреба садашњих и будућих генерација отклањањем нарушене природне обновљивости планете мирним путем и узајамношћу у сазнањима како би се природи враћало више него што се од ње узима за постизање људског просперитета (Stefanovic-Stambuk and Joksimovic 2023). Доминантни процес је још увек разбудућење (*defuturing*). Уоквирено је „владајућим глобалним режимом неодрживости (...) стварања света ратом и технологијом” (Fry 2009, 126) у којем људско насиље над природом њу трајно оштећује бивајући и извор и утока сваког насилништва и непријатељстава.

Пред окончање деловања Европске комисије (*European Commission*) чија је председница, у првом мандату од 1. децембра 2019. године, била Урсула фон дер Лајен (*Ursula von der Leyen*), и пре отпочињања њеног другог мандата на овом положају, прави је тренутак за сагледавање материјалних учинака дипломатије Европског зеленог договора – ЕЗД (*European Green Deal*) на Западном Балкану. Ово је глобално најдалекосежнија дипломатије ЕУ (Pastukhova, Pepe and Westphal 2020; Volintiru 2020; Petri 2020; Sandri et al. 2023; Tubiana 2023; Münch and Kurze 2024; del Castillo 2024). Постојање несагласности гледишта зашто се, ко, где и како је води, упућује на потребу продубљивања истраживања. Има мишљења да је дипломатија ЕЗД појачана климатска дипломатија (Sanzay 2020; Buchmann 2022; Borghesi et al. 2022). Нешто другачији углови посматрања налазе у њој јаче саставнице или енергетске или економске (Čerňák, Čiderová, and Benashvili 2022), или еколошке (Lazard and Youngs 2021; Treyer 2023), или дипломатије геополитике (Leonard et al. 2021).

Полазећи од схватања да је дипломатија ЕЗД обједињено трагање ЕУ и њених држава чланица за новим свеобухватним споразумом о људском измирењу са природом у свим активностима

ради заједничког дељења живота, времена, и планете истражиће се два њена досадашња неуспеха на Западном Балкану. Покушаће се да дође до одговора откуда потичу. Није неуобичајено да дипломатски дискурс Уније о предвођењу међународних напора у процесу обудућења света постизањем одрживости, сеже даље од њених материјалних постигнућа. Када се ради о остваривању одрживог развоја често је „више дела речи, него речи на делу”. Међутим, када се ради о дOMETИМА дипломатије ЕЗД на Западном Балкану, иначе „изуму” ЕУ (Blockmans 2007, 13) лишеном чак и географске материјалности, нема ни дискурзивне производње вишка значења.

МАТЕРИЈАЛИ И МЕТОД

Плански и оперативни документи Уније у вођеној дипломатији ЕЗД, као и стратешки усмеравајућа Декларација о Зеленој агенди за Западни Балкан (*Sofia Declaration on the Green Agenda for the Western Balkans*) (RCC 2020) усвојена у оквиру Берлинског процеса (*Berlin Process*), нису предупредили два непобитна дипломатска неуспеха. Први је признато одсуство напретка у области прилагођавања промени климе и олакшавања њених последица у региону због недовољне усредсређености Уније (BP 2023). Друго, неуспех је потпуно опречно основном усмерењу дипломатије ЕЗД, клизање њеног вођења на Западном Балкану у геополитичком правцу. Стављањем у изглед привидно корисне могућности региону да буде укључен у ланац вредности ЕУ и то у подручју критичних минералних сировина и батерија (MEFARA 2023) надметање са главним такмацима у технолошкој трци и то не зеленом трасом, већ „позелењавајућом”, показало је да савршени круг вишеразинске мрежне владавине образован око Западног Балкана дипломатијом ЕЗД има дубоку распуклину. Поново се форсира примат тобож „одрживих пракси рударења” (MEFARA 2023) у региону како би допринео снабдевању ЕУ критичним сировинама и индустријском ланцу вредности.

Она је између шест водећих иницијатива из стратегије Јункерове комисије за регион и 2018. године, на једној страни, и захтева унапређеног уређења приступног процеса Западног Балкана 2020. године, на супротној страни. Овај расед кроз „мере убрзане интеграције” у јединствено тржиште ЕУ омогућује геополитичко инструментализовање процеса приступања. Компромитовање

незадовољених потреба региона за низом мера прилагођавања и олакшавања драстичних последица климатских промена и обнављања природног богатства и добробити је забрињавајуће. Нарушавање људских права, умањивање вредности локалног знања, потцењивање локалног избора, потпуне информисаности и обавезе државе да обезбеди уживање права на чисту здраву, безбедну и одрживу животу средину део су материјала реалности на Западном Балкану под утицајем дипломатије ЕЗД ЕУ.

Енигма су корени или разлози оба неуспеха. Први неуспех би требало да се отклони намеравањем Регионалним партнерством за климу Савезне Републике Немачке са регионом. Други неуспех, будући да је у опреци целини сврха ЕЗД, већ је очито потврђен грађанским незадовољством у Републици Србији. Грађанство се снажно опире даљим истраживањима и рудној експлоатацији минерала јадарита која садржи литијум и бор. То исказује грађанско неприхватање и могућег правца „убрзане интеграције” земље, према важећим правилима измењеног вођења приступног процеса региона (CoEU 2021), у јединствено тржиште Уније укључивањем у њен ланац вредности критичних минералних сировина и батерија. Зашто је дипломатија ЕЗД као обједињујуће остваривање 17 циљева одрживог развоја – ЦОР (*Sustainable Development Goals*) утврђених 2015. године у Европској унији и региону имала за исход наведене неуспехе?

Ниједан од њих није могуће првенствено приписати партнерима за приступање Унији са Западном Балкана. Слабости сваког од партнера, укључујући у процесу приступања предњачеће државе – још увек Црну Гору и Републику Србију – у техно-економско-еко-био-социјалној трансформацији ка одрживости усмерене су на исти пут зелене и дигиталне транзиције као и ЕУ. Додатно, обе далекосежне процесне промене овијају се под њеним надзором, улагањима, помоћи и подршком. Свако одступање требало је и да се благовремено отклањана. Када би слабости пресудно одлучивале, онда, ипак не би било понуђеног немачког Регионалног партнерства за климу. Поготово на Западном Балкану где још увек није отклоњена зависност од фосилних горива, осим у Албанији. Декарбонизација осталих сектора не напредује. Зато би било битније да су неке друге могућности укључивања у Унијино јединствено тржиште стављене у изглед за учешће региона у неким другачијим ланцима вредности, а не у екстрактивном сектору какав је рударење критичних минералних

сировина. Оба регионална неуспеха дипломатије ЕЗД ипак морају имати заједнички именитељ. Нужно је потребно прво испитати и увидети да ли потиче из самог њеног концептуалног склопа. Истовремено неуспех регионалне димензије вођења ове дипломатије придодaje и изостајању глобалног доприношења достизању циљева одрживог развоја, називаних и глобалним циљевима.

Колико год може бити нађено препрека у стицају изненадних удара спољних околности на ЕЗД, оне могу бите само отежавајући, али не и пресудни разлози два неуспеха. Пандемија КОВИД-19 избила је на самом почетку вођења дипломатије ЕЗД. Непобитно је да док још опоравак од ње није био постигнут, Руска Федерација је започела агресију на Украјину 24. фебруара 2022. године. Потом је 7. октобра 2023. године упадом припадника Хамаса у Израел покренут и други рат у суседству ЕУ. Међутим, нађена концептуална распуikliна између стратешког документа из 2018. године и унапређеног уређења приступног процеса „нове методологије” из 2020. године претходе горњим двама геополитичким вододелницама.

Зато је неопходно проверити претпоставку да унутар концептуалног склопа ЕЗД лежи јединствени разлог оба неуспеха њене регионалне дипломатске димензије. Регионална димензија дипломатије ЕЗД, која је објединила раније одвојено вођење климатске, енергетске и дипломатије заштите животне средине, уз трговинску дипломатију у целовито координирано постизање одрживог развоја ЕУ, проширењем на Западни Балкан, открива кључну и за сада несавладиву тешкоћу Уније да преокрене свој развој пресудним постизањем „помирења економије са планетом” (von der Leyen 2019).

РЕЗУЛТАТИ

Како би се постављена претпоставка о јединственом разлогу оба неуспеха регионалне димензије ЕЗД проверила у целини ће се истраживачки ући у траг преузимању циљева одрживог развоја у Унији и слеђењем процеса подешавања свих политика ЕУ за њихово постизање, укључујући и политику проширења у Европској комисији. То повлачи да се најпре процес истражи током раздобља 2014–2019. када је Жан-Клод Јункер (*Jean-Claude Juncker*) био на челу Комисије. Потом ће се испитати како је концептуализовано достизање циљева одрживог развоја ЕЗД (ЕС 2019б) као стратегијом остварења визије

климатски неутралне Европе до 2050. године и детаља планиране путање којом ће се кретати до овог циља.

Процес вођења дипломатије ЕЗД на Западном Балкану биће изложен у трећем делу и изведена топологија његове владавинске мреже до успостављања Фонда за реформу и раст за регион (Regulation 2024/1449). Налази ће бити сведени у закључној дискусији о томе да ли оповргавају или потврђују полазну хипотезу о унутрашњој концептуалној контрадикторности ЕЗД. Налаз омогућава настављање упоредног истраживања и дипломатије ЕЗД који ће водити нови састав Европске комисије. Веродостојно очекивање је да нађену основну противречности ЕЗД, уколико не буде споразумно отклоњена међу државама чланицама и институцијама ЕУ, ни највичнија дипломатија не може савладати.

Подешавање политика ЕУ за достизање циљева одрживог развоја у Јункеровој Комисији

Јункерова комисија успоставила је од 2016. године два тока рада на постављању ЦОР у матицу свакодневног деловања. Комисија је током 2016. године важећу дестогодишњу развојну стратегију ЕУ „Европа 2020: Стратегија за паметни, одрживи и укључиви раст” (ЕС 2010) као и приоритете свог рада сравнила са свим ЦОР и сјединила их са њима. Усвојила је и „Нови развојни консензус” (Joint statement 2017/C 210/01) за пружање развојне помоћ подесивши тиме односе са афричким, пацифичким и карипским придруженим чланицама. Евростат (*Eurostat*) је утврдио полазну основу статистичког праћења остваривања ЦОР у Унији. Почевши од 2017. године Евростат годишње објављује њихово достизање у ЕУ контексту. Организационо је спровођење циљева хијерархизовано у Комисији и први потпредседник је добио задужење за старање о хоризонталној одрживости.

Разрађени сценарији „Будућности Европе” засвођени су Агендом за одрживи развој 2030 (*Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development*). Успостављена је и консултативна платформа многих заинтересованих о примени ЦОР у ЕУ како би се други ток рада Комисије на стратешком постављању постизања одрживог развоја ЕУ после 2020. године глатко остварио. Најављено је да ће рад отпочети представљањем документа за размишљање пре краја 2018. године. Међутим, израда је каснила. Документ

је објављен јануара 2019. године (ЕС 2019а). Обезбеђивао је и да Европска унија сачини свој први добровољни извештајни преглед примене Агенде 2030 и достизања ЦОР ради представљања на Високом политичком форуму УН 2019. године. Претпоставке су припремљене за стварно подизање нивоа амбиција новог састава Европске комисије предузимањем уматичења циљева одрживог развоја у све политике ЕУ, уз унапређивање координације њиховог достизања у оквиру Европског семестра.

Основна обележја првог тока процеса рада била су следећа:

1. Здруживање ЦОР са већ утврђеним европским политичким оквиром и одређеним приоритетима будући да је званично остваривање ЦОР започело 1. јануара 2016. године.¹ Јункерова комисија која је 1. новембра 2014. године ступила на дужност започела је, пре коначног утврђивања циљева одрживог развоја 2015. године, вођење политика и покретање иницијатива за остваривање десет политичких приоритета. Јункер их је саобразио издвојеним стратешким приоритетима Европског савета за период од 2014. до 2019. године. Европски парламент је те оријентације деловања потврдио прихватањем Јункеровог председничког положаја у Европској комисији и њеног чланског састава који је предложио;
2. Оцењивање где се ЕУ налази у постизању ЦОР;
3. Увиђање најбитнијих проблема одрживости;
4. Редовно извештавање о напретку ЕУ у достизању ЦОР, како годишње на темељу полазног статистичког увида Евростата 2016. године, тако и Агендом 2030 предвиђено и извештавање Високог политичког форума и у годишњем ЕКОСОК (ECOSOC) формату и сваке четврте године почевши од 2019. године у формату заседања Генералне скупштине УН;
5. Промовисање одрживог развоја глобално у сарадњи са спољним партнерима;
6. Унапређење спровођења ЦОР удружено са Саветом и Европским парламентом;

¹ Генерална скупштина Уједињених нација усвојила је 25. септембра 2015. године Агенду за одрживи развој до 2030. године (UNGA A/RES/70/1). Њен саставни део су циљеви одрживог развоја. Они су уређени глобални политички оквир постављања свих политика за мерљиво достизање одрживог развоја до 2030. према утврђеним индикаторима (показатељима) домета сваког циља.

7. Покретање успостављања Платформе разнородно заинтересованих ради њиховог нужног партнерског деловања у примени Агенде 2030 настављањем обједињења ЦОР свим политикама и програмима Уније;
8. Продубљено праћења спровођења ЦОР у ЕУ;
9. Размена најбољих пракси међу актерима одрживог развоја у Унији;
10. Осмишљавањем нових могућих побољшања деловања за одрживи развој.

Други ток процеса рада Комисије ишао је ка стварању свеобухватног приступа ради постављања ЦОР у матицу свакодневног рада Комисије у заједништву деловања са Европским парламентом, државама чланицама и кругом свих разнородних заинтересованих за њихово спровођење покретањем процеса промишљања будућности одрживе Уније. Овај ток имао је два основна циља. *Прво*, продубљивање дугорочне визије развоја ЕУ и усредсређења секторских политика после 2020. године на ЦОР као главног политичког алата за њихово обликовање ради мерљивог достизања до 2030. године. *Друго*, преусмерење доприноса буџета ЕУ на постизање ЦОР усидрених дугорочних политика и програма ЕУ у вишегодишњем финансијском оквиру после 2020.

Развојна визија одрживе Европе и нови склоп измењених европских политика проистичу из пресека 2016. године истовремених спољних и унутрашњих промена у Унији. Најдраматичнија је унутрашња промена изазвана одлуком грађана Уједињеног Краљевства Велике Британије и Северне Ирске о повлачењу земље из чланског састава ЕУ², донета на референдуму одржаном 2016. године. Неспорно је то кључни прекид готово шест деценија трајања обрасца ширења европске интеграције. Ово прво „скупљање” ЕУ са 28 на 27 држава чланица придружено је, већ одвијајућим превирањима услед погоршавања климатске кризе, неотклоњених последица глобалне економске кризе из 2008. године, и изражених разликовања према политици новог председника Сједињених Америчких Држава, Доналда Трампа (*Donald Trump*). Узајамна развојна разилажења и

² Уједињено Краљевство Велике Британије и Северне Ирске споразумно је иступило из чланства у Европској унији 31. јануара 2020. године у поноћ по средњоевропском времену. За ову државу чланство у ЕУ окончано је нешто касније у поноћ по гриничком времену.

удаљавања (дивергенција) регија унутар Уније оптерећивала су њено грађанство које је све одлучније захтевало налажење хитних решења. Зато се 2017. године убрзано предузима свеобухватно разматрање будућности ЕУ.

Европска комисија, настојећи да се заједнички дође до свим државама чланицама и грађанству прихватљивог даљег правца развоја Европске уније, објављује, 1. марта 2017. године, „Белу књигу о будућности Европе: размишљања и сценарији за ЕУ 27 до 2025” (ЕС 2017). Документ је обезбедио полазиште за остваривање јавних дијалога у градовима и регијама широм ЕУ како би се пре одржавања избора за Европски парламент 2019. године створила основа одлучивања о даљем току европске интеграције. На овај начин покренути процес „Дијалога о будућности Европе”, или „процес Беле књиге”, требало је да доведе до утврђивања јасног опредељења за један од предложених пет развојних модела даље интеграције. Понуђени су одабири били су од неизмењеног развијања интеграција у постојећем правцу (ЕС 2017, 16–17) до вршења измена између крајности свођења европске интеграције на „само унутрашње тржиште” (18–19), или постојаног подухватања стремљењу „већем чињењу заједно” (24–25).

Свечано обележавање 25. марта 2017. године шест деценија од потписивања 25. марта 1957. године Римских уговора – Уговора о успостављању Европске економске заједнице и Уговора о успостављању Европске заједнице за атомску енергију – било је прилика да шефови држава или влада 27 држава чланица и челника три ЕУ установе – Европског савета, Европског парламента и Европске комисије – пруже почетни допринос процесу „Дијалога о будућности Европе”. Замисао позитивног плана, односно Римске агенде, чинила је темељ „Римске декларације”.

Развој у деценији од 2017. до 2027. године усмерен је ка стремљењу да Унија буде „сигурна и безбедна, напредна, конкурента, одржива и друштвено одговорна, и вољна и способна да игра кључну улогу у свету и обликовању глобализације” (EUCO 2017), отворена оним европским државама приврженим њеним вредностима и њиховом заговарању (EUCO 2017). Усредсређено је требало да оствари четири основна циља: „1. сигурну и безбедну Европу; 2. напредну и одрживу Европу; 3. социјалну Европу; 4. јачу Европу на глобалној сцени” (EUCO 2017).

Процес преиспитивања правца европског интегрисања обухватао је и одговор на питање како да Европска унија има глобално и регионално водећу улогу у постизању одрживог развоја до 2030. године, који је опште постављени јединствени циљ светске заједнице. Установе и државе чланице Уније потврдиле су у јуну 2017. године опредељеност да предводе у преображају света доследном применом у Унији и на националном, регијском и локалном нивоу (Joint statement 2017/C 210/01), међународно утврђеног политичког оквира развоја (Joint statement 2017/C 210/01). Тај оквир чине Агенда за одрживи развој 2030. године, и од ње неодвојива Адис Абеба акцијска агенда (UNGA A/RES/69/313), а употпуњују Сендаи оквир за смањење ризика од катастрофа 2015–2030 (UNGA A/RES/69/283), и правно обавезујући Париски споразум (Paris Agreement 2015) у склопу Оквирне конвенције Уједињених нација о промени климе (UNFCCC 1992). Усвајањем новог европског консензуса о развоју изнова је истакнута посвећеност ЕУ и њених држава чланица „животу свих у достојанству измирењем економског просперитета и дејствености, мирољубивим друштвима, друштвеној укључености и одговорности за животу средину” (Joint statement 2017/C 210/01).

Сврха постизања опште сагласности о „оквиру заједничког приступа политици развоја (...) деловањем установа ЕУ и држава чланица у сарадњи са свим државама у развоју” (Joint statement 2017/C 210/01) – саобразно надлежностима ЕУ и држава чланица (Joint statement 2017/C 210/01) и активностима вођеним саобразно целовитој визији „Глобалне стратегије спољне и безбедносне политике ЕУ” – проистицала је из решености да заједно остваре „одрживију, укључивију, безбеднију и напреднију Европу” (EEAS 2016). Договорено је да ће оцена средњорочне примене и постигнућа новог европског консензуса о развоју бити извршена 2024. године (2016).

Наредни учињени кораци за достизање циља одрживе Европе извршени су коришћењем „као компаса” 17 ЦОР. Предлог заокружене визије одрживе Европе и деловања да буде остварена, Комисија је изложила у документу „Ка одрживој Европи до 2030. године”, објављеном 30. јануара 2019. године (ЕС 2019а). Држећи се правца одређеног Римском агендом, разрађеног и Римском декларацијом, забринутости грађана ће се отклонити заједничким радом на остварењу „напредне и одрживе Европе: (...) Уније која унапређује постојан и одрживи раст (...) Уније у којој су привреде сусретне,

Уније где је енергија безбедна и доступна, а животна средина чиста и сигурна” (4). Издвојена су уз почетни историјски приоритет европске интеграције „светски мир” (3) и два нова приоритета. Посебно је истакнуто да у деценији повећане посвећености одрживом развоју Европска унија мора обезбедити „добробит свог народа и опстанак” (3). Четири темеља постављена политици за одрживу будућност су:

1. прелазак са једнолинијске на кружну (циркуларну) привреду (ЕС 2019а, 15–16);
2. одрживост од „њиве до трпезе” (17–18);
3. убудуће отпорна енергетика, грађевинарство и мобилност (18–20);
4. осигурани друштвено праведан прелазак са неодрживих на одрживе начине живота, производње и потрошње будући да је промена за одрживост истовремено „унапређивање социјалних права и добробити за све што повратно доприноси социјалној кохезији у државама чланицама и у целој ЕУ” (20).³

Прелазак ка одрживости мора бити вођен основним начелом да нико не буде изостављен. Ниједан појединац, нити заједница, ни сектор, нити регија не сме бити скрајнута из развоја. Сви припадници друштва ће „уживати једнаке могућности да допринесу одрживој европској будућности и користи преласка” (ЕС 2019а) путем зеленог економског преображаја. Сврха преласка ка одрживости је да и даље „помаже државама чланицама и регионима да више расту и то једни ка другима уз избегавање регионалних неправди и неједнакости у ЕУ унутар и између градских и сеоских области” (21). Примена и унапређивање „Урбане агенде за ЕУ” (Urban Agenda for the EU) сматрано је битним, али не и довољним. Нису потпуне ни мере ЕУ, попут „кохезионе политике и политика развоја села, укључујући ЕУ акцију за паметна села” (22). Учешће свих делатника и на средишном и на регијском плану нужно је за убрзање преласка до одрживости спровођењем „одговарајућих уређујућих и других приступа за јачање сеоских области и очување једнаких животних услова” (22).

Један од битних исхода процеса грађења консензуса било је потврђивање обновљене опште сагласности о проширењу из закључака Европског савета одржаног 14. и 15. децембра 2006. године (EUCO 2006). Процењено је да одрживост захтева и вршење стратешког оживљавања политике проширења планираним јачањем

³ О овом темељу политике за одрживу будућност ближе видети: ЕС 2019а, 20–22.

деловања Уније на Западном Балкану. Кандидатима и потенцијалним кандидатима у региону изнова је предочена европске перспективе, укључујући и чланство у Унији када она довољно ојача своје демократске темеље и буде припремљена за пријем нових чланица (ЕС 2018).

Утврђивање и вођење европских политика усредсређено је на постизање свеобухватног преображаја за стварање добробити садашњих и будућих генерација. Најутицајније политичке групације ЕУ испољиле су опредељење за глобално и регионално предводништво Уније у окончању климатске кризе и остварењу одрживог развоја доследним заједничким, националним, регионалним и локалним деловањем свим политикама и програмима ЕУ, укључујући и политику проширења.

Обједињење достизања циљева одрживог развоја Европским зеленим договором Комисије фон дер Лајенове

Када се 11. децембра 2019. године нова председница Европске комисије (Комисије), полетно обратила јавности најавом ЕЗД, могло је изгледати да процес обудућења заиста почиње. Упознајући различите заинтересоване о тог јутра постигнутој усаглашености новог састава Комисије о стратегији мењања Уније ка одрживости, закључила је да је за Европу наступио тренутак раван „закорачењу човека на Месец” (Hutchinson 2019). Јасно утврђеном путањом следиће и „50 акција за 2050-ту годину” (2019) до које Европа мора постати први климатски неутрални континент. Поборници и заговорници који су то држали циљем одрживости на којем се европска интеграција морала доказати кадром у 21. веку, како се миром доказала у 20. веку, могли су у саопштеном наћи потврду да је посао, започет у претходној Комисији, темељито урађен, те га брзим ритмом већ у првих 100 дана нова Комисија наставља.

Урсула фон дер Лајен је, пре нимало лаког избора за председницу Комисије, будући да није била *Spitzenkandidat*,⁴ целовито стратешки припремила политичке смернице деловања. Представила их је 14. јула 2019. Европском парламенту, који је њено именовање потврдио 16. јула. Сабрала је све резултате рада претходне Комисије, укључујући

⁴ Особа на првом месту изборне листе кандидована за највиши положај који је могуће стећи односним изборима.

достигнуту оствареност постављених циљева одрживог развоја у матицу свих политика, програма и иницијатива ЕУ. Саобразно постигнућима рада на промишљању и предлозима створене и активно делујуће Платформе разнородно заинтересованих, као и посебно образоване Групе за ЦОР у Савету ЕУ, обликовала је правце деловања Комисије како би била испуњена очекивања грађанства ЕУ исказана одабиром програмских понуда политичких странака на изборима за Европски парламент.

Следила је и налазе о достигнутоци ЦОР нужним деловањима за трансформисање Уније до одрживости из јануара 2019. Такође, узела је у обзир и добровољни извештајни преглед ЕУ за Високи политички форум 2019. године. Постављањем ЦОР у матицу стратешке визије ЕУ до 2030, и потом до 2050. године, уобличила је целокупни политички оквир и приоритете Комисије. Постављену стратешку визију Уније која тежи да постигне више потом је јасно изложила и у писмима задужења сваком предложеном члану Комисије. Хијерархијско управљање, које је Јункер већ усталио, је задржала.

- Сваки члан Комисије (комесар) мора обезбедити постизање ЦОР у области политике за коју је задужен.
- Цела Комисија, делујући према приступу „целокупне власти” (*whole of government approach*), сноси одговорност за целокупно спровођење ЦОР у целини.
- Циклус Европског семестра економског управљања претвара се у инструмент који интегрише ЦОР.

Разлог хијерахизације правдан је првенством добробити људи, те да укључив раст и одрживост животне средине морају бити неодојиви. Стога је комесар задужен за економију, Паоло Ђентилони (*Paolo Gentiloni*), искусан већ у италијанском постизању одрживог развоја, добио предводећу улогу у овом приступу за постизања кохерентности политике за одрживи развој ради достизања кључног домета 17.14⁵ и обезбеђивања да:

- економска политика подстиче одрживи раст и осигурава заштиту и стабилност потребну европском грађанству обједињењем ЦОР у Европски семестар;

⁵ Овај циљни домет 17.14 је изузетно битно унапређивање кохерентност политике за одрживи развој. Усвојени индикатор је број земаља са успостављеним механизмом за унапређивање кохерентности политике за одрживи развој.

- одговорност у контексту Европског семестра за координисање спровођења ЦОР буде недељива.

Ослањајући се на вичност и одважност Франса Тимерманса (*Franciscus 'Frans' Timmermans*) који је, као први потпредседник Комисије све до оставке 2023. године, обједињено био задужен за спровођење ЕЗД и вршио дужност комесара одговорног за деловање Уније у области климе, фон дер Лајен се сигурније носила са драматичним ломовима спољних удара прекограничних криза које су потресале ЕУ. Приступ осивине ЦОР: акција за климу – чиста енергија – индустрија, иновације и инфраструктура – одговорна производња и потрошња – смањивање неједнакости – мир, правда и јаке институције био одлучујући да се преброде и пандемија и рат Руске Федерације којим је кидано снабдевање ЕУ енергентима, као и у једном периоду настала прехранбена криза.

Међутим, фон дер Лајен је Комисију коју је предводила, од почетка представљала, „геополитичком Комисијом” (*von der Layen* 2019). Разлог није било само пуко разликовање од Јункерсове „политичке Комисије” (*Juncker* 2014). Идентитет деловања је био по среди у овом именовању. Процењено је да јача и технолошко-економско надметање и нова сврставања држава уз Народну Републику Кину, нарастајућу у моћи. Још неке од држава учесница БРИКС (*BRICS*), као „настајућих сила” или „сила у повоју”, посебно Индија постајале су све агилније у повезивању на разним странама користећи добити сарадње од свих. То упућује председницу Комисије да и ЕЗД држи битном полугом надметања са онима са којима се немају подударни интереси у областима где је то случај, а сарадње у областима где је то могуће. Отуда и привлачења свих оних са којима се има блискост интереса што више и што тешње, но увек држањем европских вредности у прочељу сарадње.

Потврда фон дер Лајенове да је Комисија од 2019. године геополитичка дата је и на Западном Балкану. Држан у свим противречностима „интегралним делом” Уније иако ван ње, било је неопходно да му се учини да обједињујућом дипломатијом ЕЗД надомести нешто од пропуштанога да се благовремено учини, и ускраћеност умањи како би био ван домаћаја покушаја да новонастале недаће региона искористе такмаци ЕУ. Одлагање почетка приступних преговора са Републиком Северном Македонијом и Републиком Албанијом, због нових замисли француског председника, уз „пужев” темпо приступних преговора Црне Горе и Републике Србије,

вараничења посебно на Косову и Метохији, уз непостојаност односа у Босни и Херцеговини, били су додатни подстицаји упливима од Русије, преко Кине, Турске, до појединих држава Залива.

Пандемија, а потом што бржи опоравак, да би били олакшани и без стварања новог подесног тла заинтересованих за утицај, довели су и до проширења стратегије ЕЗД на регион, као и „Економског и инвестиционог плана” (ЕС 2020б) којим је нови финансијски инструмент за опоравак „ЕУ следећа генерација” примењен и на партнере проширења Уније на Западни Балкан. Последице по енергетску безбедност, због отежаног набављања енергента из Русије уведеним аутономним мерама ЕУ (санкцијама), покушане су такође да се отклањају. Омогућавање доступности региону новог механизма за савладавање ових последица највеће геополитичке кризе у Европи од Другог светског рада заједничке набавке енергената, потврдило је солидарност. Регион, већ уговорно вишеструко везан за ЕУ, обужмљен је „пуним кругом” њене 2001. године концептуализоване вишеразинске мрежне владавине ([ЕС] 2001) преплетене од 2020. године вођеном дипломатијом ЕЗД.

Савршени владавински круг обједињења Западног Балкана дипломатијом Европског зеленог договора и расед унутар њега

Комисија је раздобљу 2019–2024. године поставила шест политичких приоритета. Међутим, расед у кружењу односа у владавинској мрежи направљен је усвојеном изменом вођења приступног процеса Западног Балкана, на француску иницијативу. Комисија је на поднете идеје одговорила сачињеним нацртом. Представила га је 5. фебруара 2020. године (ЕС 2020а). Овај документ јавно познат као „нова методологија” или „ревидирана методологија”, садржао је и могућност да Република Србија и Црна Гора прихвате да се прилагођавање изврши у њиховим постојећим преговарачким оквирима одвијајућих процеса приступног преговарања.

Поднети нацрт предлога Комисије Савет ЕУ прихватио је 25. марта 2020. године у акључцима о проширењу и процесу стабилизације и придруживања (СоЕУ 2020). Европски савет је, на заседању наредног дана, одобрио ове закључке (ЕУСО 2020). Будући да су у коначници и Црна Гора и Република Србија прихватиле да се унесе прилагођавање у њихове преговарачке оквире, настали

расед је био свеобухватан иако ће почеци преговора са Републиком Северном Македонијом и Републиком Албанијом бити одлагани све до 19. јула 2022. године. Комисија је 2020. године сачинила и јасан преглед достизања ЦОР (ЕС 2020ц).

Постајање Европе првим климатски неутралним континентом⁶ до 2050. године немогуће је без потпуне укључености Балкана и његовог постизања декарбонизације. Одлучним деловањем на обезбеђивању потребних улагања у иновације и истраживање за прелазак на циркуларну привреду, нове чисте технологије и потпуну измену економског модела тражило је и даље кораке. Примеравању индустријске политике том новом моделу одрживог економског раста морало је следити стратегијско усмеравање ЕЗД-ом. Емисије гасова стаклене баште требало је знатно да се смање. Посебно развијеним планом емисије угљен диоксида до 2021. године, уместо 40%, предвиђено је да ће бити смањење најмање за 55% у 2030. на одговоран начин праведном транзицијом.

Други правац темељне измене је ојачавање социјалне тржишне економије Уније. Поштујући границе природне обновљивости планете, она постиже да сви људи уживају просперитетну добробит и већу социјалну правичност. Доследно испуњавање европског стуба социјалних права пресудно је у овом трансформисању да би ЕУ постала заједница равноправности.⁷

Унија припремљена за дигитално доба коришћењем свих могућности које оно пружа у безбедним и етичким границама⁸ постала је уз зелену друга жижа одвијања близаначке транзиције. Међутим, постоји још две градивне стране одрживог развоја које се морају држати у равнотежи. Прва је да развијенији имају обавезу дељења знања са мање развијеним. Друга је да развијенији не смеју

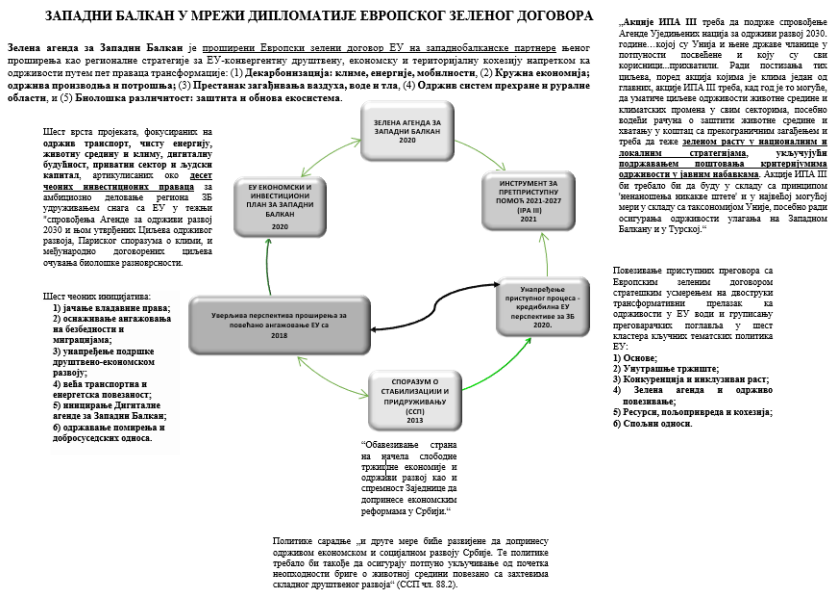
⁶ Ради се о циљевима одрживог развоја: 13 Акција за климу која је тежиште остваривања трансформације ка одрживости Европске уније чему је прилагођено постизање домета одређених у овом циљу и циљевима: 9 Индустрија, иновације и инфраструктура, 7 Доступна и обновљива енергија, 12 Одговорна потрошња и производа, 10 Смањивање неједнакости унутар и међу државама, 15 Живот на земљи, 14 Живот под водом, 2 Свет без глади и 16 Мир, правда и снаже институције.

⁷ Постизањем првенствено домета одређених циљевима одрживог развоја: 1 Без сиромаштва, 3 Добро здравље за све, 4 Квалитетно и доживотно образовање, 5 Родна равноправност, 8 Достојанствени рад и економски раст и 16 Мир, правда и снаже институције главно је остваривање овог правца трансформације.

⁸ Достизање домета циљева: 9 Индустрија, иновације и инфраструктура, 4 Квалитетно и доживотно образовање и 16 Мир, правда и снаже институције кључно је за овај правац трансформације ЕУ.

пребављивати сопствену неодрживост на друге. Ови случајеви нечињења/чињења откривају да развој постижан било првим нечињењем или другим чињењем, земљу сматрану развијеном показује колико није и одрживо развијена. Имајући у виду све ове чиниоце у виду при утврђивању топологије владавинске вишеразинске мреже дипломатије ЕЗД на Западном Балкану, појачане Европском стратегијом економске безбедности ([ЕС] 2023), добија се њена наредна мапа.

Слика 1. Топологија мрежне дипломатије Европског зеленог договора



Извор: Обрада аутора.

ДИСКУСИЈА И ЗАКЉУЧАК

Пречесто дипломатски дискурс Европске уније шта, зашто и како чини и постиже у глобалној климатској-еко-био владавини, односно владавини за одрживост одудара од њених материјалних чињења. Материјална нечињења ЕУ поготово озбиљно одступају од њеног дискурса глобалног предвођења у налажењу решења за људској егзистенцији претећу „тројну кризу” – промене климе, губитка биолошке разноврсности и загађења (IPCC 2023; WMO 2023).

Дискурзивно, Унија наглашава, без имало уздржаности, своје предводништво у постизању одрживости. Међутим, „громогласно

ћути” о правима планете (Stone 1972). Унија не даје ни гласа о пуном поштовању и системској заштити права природе – „биотичких права” (Nesh 1993). Морално је посрнуће људи да не говоре макар у име свих угрожених живих врста када се одвија шесто масовно изумирање, скривљено, овога пута, активностима људи, а не вулкана или метеора. Наука није усамљена у упућивању позива на неопходно нормативизовање права „оних који не говоре”.

Уједињене нације (UNGA A/RES/37/7), бројна друштва, групе, појединци и неке државе (Schoukens 2020) упорно се залажу за усвајање права планете и успостављање њихове заштите. Даље избегавање признавања истине да без заштићених права планете нема ни интегритета живота погубно је за човечанство. Можда би опречна крилатица омиљеној поборницима антропоцентричног самољубља „Нема ентитета без идентитета” која би гласила „Без планете нема интегритета” могла дати подстрек преумљењу свих који не виде да су живећи од планете скхрали њену способност самообнављања како би им служила да од ње живе. Европске уније, нажалост, нема у настојањима да се признавањем права планете сачувају и људска врста и људска права. Изузетан је међународни дипломатски успех коначно увршћивање 2022. године у каталог неотуђивих људских права основног права на „чисту, здраву, безбедну и одрживу животну средину” (UNGA A/76/L.75). Ово људско право прожима сва остала права држећи их укоренењено остварљивим. Међутим без заштићених права планете ово право је празна љуштура, те последино и сва људска права.

Дискурзиво ЕУ не посустаје у истицању како најпостојаније делује на постизању нулте емисије гасова стаклене баште до 2050. године предњачењем у достизању кључног глобалног климатског циља непреласка 1,5° С пораста глобалног загревања у односу на преиндустријски ниво. Међутим, изразито је одсуство опредељења Уније за проширивање надлежности Међународног кривичног суда и на злочин екоцида. Као што је нема у заштити права планете или природе, нема је ни у пенализацији системског насиља против природе. Уколико би злочин против природе био међународно кривично дело, изазивачи емисија штетних гасова не би могли избећи одговорност за глобално загревање, а „глобална нула” била би достижнија.

Унија истрајно предочава и да је првак у спречавању загађивања ваздуха, воде и земљишта. Али у ЕУ се и даље се субвенционише

коришћење дрвета и биља за добијање енергије. Загађивање се тиме повећава, а погађа највише најсиромашније и најистиснутије из матице уживања друштвене добробити. Унија и природни гас држи за „најчистији”, готово „зелени” енергент, иако је и необновљиво фосилно гориво. Претежно га чини метан који лако „бежи” и у преносу и у коришћењу, а 28 пута више загађује од угљендиоксида. Нема ни истрајности ЕУ да трајно оконча све обмане да је нуклеарна енергија „зелена”, „чиста”, „безбедна” и „одржива”. Када би било тачно да је болест здравље, патња срећа, ропство слобода, а планета равна плоча онда би и нуклеарна енергија била зелена, чиста, безбедна и одржива. Низак састав угљеника у самом гориву није довољно мерило за незагађивање. Једино мерило су висине загађења у целокупном екосистему сваког енергента укључујући и загађење трајним отпадом који се њиме ствара.

Ова и слична несагледавана нечињења и чињења Уније уколико им се не приступа холистички не виде се да су извор и утока два највећа неуспеха њене дипломатије ЕЗД на Западном Балкану. Заједнички узрок и неуспех Уније у помагању прилагођавања и олакшавања последица климатских промена уз неподржавање декарбонизације региона свим преузиманим и подржаваним мерама проистиче из неуспеха саме ЕУ да постигне измирење економије са природом. Исти овај узрок одбацивања поштовања права природе и промицања њеног делатништва, или актерства, узрок је и клизања њене дипломатије ЕЗД у увлачење Западног Балкана у погрешну технолошку трку. Уместо да Унија предњачи, на пример, у зеленом водороду који је најподесније могуће складиште енергије и то без незамисливих количина батерија, при чему литијум и слични минерали могу, можда за мење од деценије постати штетнији технолошки правац и од садшњег о којем се зна да је погубни учинак фосилних горива, она дипломатијом ЕЗД вуче Балкан на ту странпутицу геополитике.

Истраживањем процеса и односа дипломатије ЕУ на Западном Балкану полазна претпоставка је у целости потврђена. Истовремено је откривено да Унијино непоштовање права природе којег спречава „измирења економије са планетом” јесте у корену неуспеха њене дипломатије ЕЗД на Западном Балкану. Извор је и недовољног улагања у исправне начине зелене транзиције у региону и на пребацивању сопствене недорживости Уније на њега. Брешу за то ЕУ је отворила новом методологијом вошења приступног процеса региона.

Закључно потврђена хипотеза истраживања упућује да дипломатија ЕЗД није обједињујућа. Није ни трагање које обудућује било ЕУ било њене партнере проширења на Западном Балкану. Подоводећи под свод одрживог развоја, сопственог и других, некадашње одвојено вођење климатске и енергетске дипломатије и дипломатије одрживог развоја и развојне помоћи обједињење је покушано, али неуспешно. Секторски вођене дипломатије до 2016. године штитиле су од „групног мишљења” (*group think*). Хијерхијским управљањем Комисијом у вођењу повезаности дипломатизација проблема извргла се у идеологизацију дипломатије.

Државе кандидати за чланство у региону Западног Балкана обухваћене раседнутом владавинском вишеразинском мрежом дипломатије ЕЗД располажу моћи да ипак веродостојно и достојно одговоре. Најпре непотцењивањем локалних знања својих грађана и њихових интереса за већим вредновањем природе него што то чине кохорте епистемократа скривене иза теорија од којих свака има тржишну цену. Заједнице стручњачког знања нису демократске, нити су поседнице истине. Друго, то је само удружено озбиљно, посвећено, отворено трагање за споразумним мирно постигнутим праведним за сваког и за природу дељења живота, времена, и планете. Дипломатија је једини пут обудућења света. Само нас она може у трагању за налажењем помирења са природом довести као цело човечанство до решења. ЕЗД без признавања права природе је пука погрешна политика. Стога је ни највичнија дипломатија не може спретно извести из беспућа обезбудућења.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Berlin Process [BP]. 2023. “Joint Declaration of Intent between the Leaders of the Western Balkans Six and the Federal Republic of Germany on the Regional Climate Partnership”. *Berlin Process*, last accessed 10 September 2024. https://www.berlinprocess.de/uploads/documents/joint-declaration-of-intent-regional-climate-partnership-bp-summit-2023_1697614107.pdf.
- Blavoukos, Spyros, and Giorgio Oikonomou. 2024. “Newcomers in EU foreign policy: the Committee of the Regions as an EU para-diplomatic actor.” *Journal of European Integration* 46 (1): 107–125. DOI: 10.1080/07036337.2023.2252574

- Blockmans, Steven. 2007. *Tough love: the European Union's relations with the Western Balkans*. The Hague: TMC Asser Press.
- Borghesi, Giulia, Fabio Giudice, Cesare Imbriani, and Piergiuseppe Morone. 2022. "The EU Sustainable Finance Strategy: Some Perspectives on Climate Diplomacy." *Comunità internazionale: rivista trimestrale della Società Italiana per l'Organizzazione Internazionale* 77 (3): 465–492. DOI: 10.1400/296802
- Buchmann, Katrin. 2022. *European Climate Diplomacy in the USA and China*. Leiden: Brill Nijhoff.
- Carta, Caterina. 2012. "The EU's diplomatic machinery." In *Routledge Handbook on the European Union and International Institutions*, eds. Knud Erik Jørgensen and Katie Verlin Laatikainen, 41–52. London: Routledge.
- Carta, Caterina. 2013. *The European Union diplomatic service: ideas, preferences and identities*. London: Routledge.
- Carta, Caterina. 2014. "The Diplomatic System of a non-state actor: the Commission's entry into the diplomatic scene." In *The EU's External Action Service: Potentials for a one voice Foreign Policy*, eds. Doris Dialer, Heinrich Neisser and Anja Opitz, 33–44. Innsbruck: Innsbruck University Press.
- Council of the European Union [CoEU]. 2020. "Enlargement and Stabilisation and Association Process – the Republic of North Macedonia and the Republic of Albania. Council conclusions." No. 7002/20, Brussels, 25 March 2020.
- Council of the European Union [CoEU]. 2021. "Outcome of Proceedings: Application of the revised enlargement methodology to the accession negotiations with Montenegro and Serbia," 8536/21, Brussels, May, 6th 2021.
- Čerňák, Jozef, Denisa Čiderová, and Giorgi Benashvili. 2022. "Sustainable Economic Development from Global Perspective: Transregional European Union Economic Diplomacy and Green Deal Diplomacy." Paper presented at 22nd International Multidisciplinary Scientific GeoConference. DOI: 10.5593/sgem2022V/3.2/s12.24
- Del Castillo, Teresa Fajardo. 2024. "From Climate Diplomacy to Green Deal Diplomacy 1." In *Deploying the European Green Deal*, eds. Mar Campins Eritja and Xavier Fernández-Pons, 156–176. London: Routledge.

- Fritzsche, Felicitas and Karin Bäckstrand. 2023. "Global Diplomacy and Multi-stakeholderism: Does the Promise of the 2030 Agenda Hold?" In *The Palgrave Handbook of Diplomatic Reform and Innovation*, eds. Paul Webster Hare, Juan Luis Manfredi-Sánchez and Kenneth Weisbrode, 703–729. Cham: Palgrave Mcmillan.
- European Commission [EC]. 2001. European governance – A white paper. COM/2001/0428 final. OJ C 287, 12.10.2001, 1–29. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52001DC0428>.
- European Commission [EC]. 2010. "Communication from the Commission – Europe 2020: A strategy for smart, sustainable and inclusive growth." *European Commission*. COM(2010) 2020 final, Brussels, 3 March 2010. Last accessed 10 September 2024. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC2020>.
- European Commission [EC]. 2017. "White paper on the future of Europe: Reflections and scenarios for the EU27 by 2025." *European Commission*. COM(2017)2025, 1 March 2017. Last accessed 10 September 2024. https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/white_paper_on_the_future_of_europe_en.pdf.
- European Commission [EC]. 2018. "A credible enlargement perspective for and enhanced EU engagement with the Western Balkans. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions." *European Commission*. COM(2018) 65 final. St4-rasbourg, 6.2.2018.
- European Commission [EC]. 2019a. Towards a sustainable Europe by 2030. Reflection paper. Brussels, 30 January 2019. *European Commission*. Last accessed 10 September 2024. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/3b096b37-300a-11e9-8d04-01aa75ed71a1/language-en>.
- European Commission [EC]. 2019b. "The European Green Deal." *Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions*. COM(2019) 640 final. Brussels, December, 11th 2019. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1576150542719&uri=COM%3A2019%3A640%3AFIN>.
- European Commission [EC]. 2020a. "Remarks by Commissioner Olivér Várhelyi at the press conference on the revised enlargement

- methodology”. *Press corner*. Brussels, 5 February 2020. Последњи приступ 10. септембар 2024. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_20_208.
- European Commission [EC]. 2020b. An Economic and Investment Plan for the Western Balkans, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. COM(2020) 641 final. Brussels, 6.10.2020.
- European Commission [EC]. 2020c. Commission Staff Working document, Delivering on the UN’s Sustainable Development Goals – A comprehensive approach on EC’s ambitious policy programme SDG in the EU. SWD(2020) 400 final, Brussels, 18.11.2020.
- European Commission [EC]. 2023. Joint Communication to the European Parliament, the European Council and the Council On “European Economic Security Strategy”. JOIN(2023) 20 final. Brussels, 20.6.2023.
- European Commission [EC]. н.д. “Urban Agenda for the EU.” *European Commission*. Last accessed 10 September 2024. https://commission.europa.eu/eu-regional-and-urban-development/topics/cities-and-urban-development/urban-agenda-eu_en.
- European Council [EUCO]. 2006. “Presidency Conclusions of the Brussels European Council.” *European Council*. 14/15 December 2006, пара. 4–15. Last accessed 7 September. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-16879-2006-INIT/en/pdf>.
- European Council [EUCO]. 2017. “The Rome Declaration - Declaration of the leaders of 27 member states and of the European Council, the European Parliament and the European Commission.” *European Council*. Last accessed 7 September. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/en/statement_17_767/STATEMENT_17_767_EN.pdf.
- European External Action Service [EEAS]. 2016. “Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe – A Global Strategy for the European Union’s Foreign and Security Policy.” *European External Action Service*. Last accessed 7 September. https://eeas.europa.eu/sites/default/files/eugs_review_web_0.pdf.
- European Union. 2017. “The new European consensus on development ‘Our world, our dignity, our future’. Joint statement by the Council

- and the Representatives of the Governments of the Member States meeting within the Council, the European Parliament and the European Commission.” *European Union*. Brussels, 7 June 2017. https://ec.europa.eu/international-partnerships/system/files/european-consensus-on-development-final-20170626_en.pdf
- Fry, Tony. 2009. *Design Futuring: Sustainability, Ethics and New Practice*. Oxford and New York: Berg.
- Hutchinson, Lorna. 2019. “Europe’s man on the moon moment’: Von der Leyen unveils EU Green Deal.” *The Parliament*. <https://www.theparliamentmagazine.eu/news/article/europes-man-on-the-moon-moment-von-der-leyen-unveils-eu-green-deal>.
- Intergovernmental Panel on Climate Change [IPCC]. 2023. “Climate Change 2023: AR6 Synthesis Report”. *The Sixth Assessment*. Last accessed 2 September 2024. <https://www.ipcc.ch/report/ar6/syr/>.
- Joint statement by the Council and the representatives of the governments of the Member States meeting within the Council, the European Parliament and the Commission “The New European Consensus on Development ‘Our World, Our Dignity, Our Future’”, 2017/C 210/01, OJ C 210, 30.6.2017, 1–24.
- Juncker, Jean-Claude. 2014. “A New Start for Europe: My Agenda for Jobs, Growth, Fairness and Democratic Change. Political Guidelines for the next European Commission.” *European Commission*. Last accessed 5 September 2024. https://commission.europa.eu/system/files/2019-09/juncker-political-guidelines-speech_en.pdf.
- Keukeleire, Stephan. 2003. “The European Union as a Diplomatic Actor: Internal, Traditional and Structural Diplomacy.” *Diplomacy and Statecraft* 14 (3): 31–56. DOI: 10.1080/09592290312331295556.
- Keukeleire, Stephan, Robin Thiers and Arnout Justaert. 2009. “Reappraising Diplomacy: Structural Diplomacy and the Case of the European Union.” *The Hague Journal of Diplomacy* 4 (2): 143–165. DOI: 10.1163/187119109X440889
- Koops, Joachim Alexander, and Gjovalin Macaj, eds. 2015. *The European Union as a diplomatic actor*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Lazard, Olivia, and Richard Youngs. 2021. “The EU and climate security: toward ecological diplomacy.” *Carnegie Europe and Open Society European Policy Institute*. <https://carnegieendowment.org/>

research/2021/07/the-eu-and-climate-security-toward-ecological-diplomacy?lang=en¢er=europe.

Leonard, Mark, Jean Pisani-Ferry, Jeremy Shapiro, Simone Tagliapietra, and Guntram Wolf. 2021. "The geopolitics of the European Green Deal." *Policy Contribution* no. 04/2021, Bruegel.

Ministry for Europe and Foreign Affairs of the Republic of Albania [MEFARA]. 2023. "Berlin Process Summit in Tirana: Chair's Conclusions." *Ministry for Europe and Foreign Affairs of the Republic of Albania*. Last accessed 10 September 2024. <https://www.punetejashtme.gov.al/en/berlin-process-summit-in-tirana-chairs-conclusions/>.

Münch, Sören, and Kristina Kurze. 2024. "Green deal diplomacy towards regional organisations: Assessing the EU's potential diplomatic leverage." In *Making the European Green Deal Work*, eds. Helene Dyrhaug and Kristina Kurze, 127–142. London: Routledge.

Nash, James A. 1993. "The Case for Biotic Rights". *Yale Journal of International Law* 18 (1): 235–250.

Onditi, Francis, Katharina McLarren, Gilad Ben-Nun, Yannis A. Stivachtis, and Pontian Okoth, eds. 2023. *The Palgrave Handbook of Diplomatic Thought and Practice in the Digital Age*. Cham: Springer Nature.

Pastukhova, Maria, Jacopo Maria Pepe, and Kirsten Westphal. 2020. "Beyond the Green Deal: Upgrading the EU's energy diplomacy for a new era." SWP Comments 31/2020, Stiftung Wissenschaft und Politik (SWP), German Institute for International and Security Affairs.

Petri, Franziska. 2020. "Revisiting EU climate and energy diplomacy: A starting point for Green Deal diplomacy?" *Egmont European Policy Brief* no. 65. <https://aei.pitt.edu/103670/>.

Rasmussen, Steffen Bay. 2018. *The Ideas and Practices of the European Union's Structural Antidiplomacy*. Leiden: Brill Nijhoff.

Regional Cooperation Council [RCC]. 2020. "Sofia Declaration on the Green Agenda for the Western Balkans." *Regional Cooperation Council*. Berlin Process, Sofia, 10th November 2020. Last accessed 3 September 2024. <https://www.rcc.int/download/docs/Leaders%20Declaration%20on%20the%20Green%20Agenda%20for%20the%20WB.pdf/196c92cf0534f629d43c460079809b20.pdf>.

- Regulation (EU) 2024/1449 of the European Parliament and of the Council of 14 May 2024 on establishing the Reform and Growth Facility for the Western Balkans, OJ L, 2024/1449, 24.5.2024. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ%3AL_202401449.
- Sandri, Serena, Hussam Hussein, Nooh Alshyab, and Jacek Sagatowski. 2023. "The European Green Deal: Challenges and opportunities for the Southern Mediterranean." *Mediterranean Politics*, 1–12. DOI: 10.1080/13629395.2023.2237295
- Sanzay, Angeline. 2020. "EU Climate Diplomacy: a tool to overcome the COVID-19 pandemic and promote effective multilateralism?" *Geopolitics & Values. How to use the COVID crisis as an what is the real power of the EU?: opportunity for a new European soft power*. Brussels: Institute of European Democrats (IED). https://www.iedonline.eu/download/geopolitics-values/01-Sanzay-EU_Climate_Diplomacy-_a_tool_to_overcome_the_COVID-19_pandemic_and_promote_effective_mul.pdf.
- Schoukens, Hendrik. 2020. "Rights of Nature in the European Union: Contemplating the Operationalization of an Eco-Centric Concept in an Anthropocentric Environment?" In *Non-Human Nature in World Politics Theory and Practice*, eds. Joana Castro Pereira and André Saramago, 205–234. Cham: Springer Nature.
- Smith, Michael E. 2013. "The European External Action Service and the Security–Development Nexus: Organizing for Effectiveness or Incoherence?" *Journal of European Public Policy* 20 (9): 1299–1315. DOI: 10.1080/13501763.2012.758441
- Smith, Michael. 2016. "European Union Diplomacy." In *The SAGE Handbook of Diplomacy*, eds. Costas M. Constantinou, Pauline Kerr and Paul Sharp, 308–316. London: SAGE Publications Ltd.
- Spence, David, and Jozef Bátora. eds. 2015. *The European external action service: European diplomacy post-Westphalia*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Stefanović-Štambuk, Jelica. 2008. „Teorijski i istraživački problemi međunarodnih studija: slučajevi evropske integracije i diplomatije.” *Politička revija* 18 (4): 1183–1208. DOI: 10.22182/pr.1842008.10
- Stefanović-Štambuk, Jelica. 2010a. „Evropska unija na putu ka objedinjujućoj diplomatiji.” *Časopis za pravo i ekonomiju evropskih integracija Izazovi evropskih integracija*, 111–135.

- Stefanović-Štambuk, Jelica. 2010b. „Da li je diplomatija danas održiva?” *Međunarodni problemi* 62 (4): 641–677. DOI: 10.2298/MEDJP1004641S
- Stefanović-Štambuk, Jelica. 2010c. „Održivost: uporište preuređivanja diplomatske teorije.” *Godišnjak Fakulteta političkih nauka* 4 (4): 253–267.
- Stefanović-Štambuk, Jelica. 2011. „Diplomatija u mreži: sprežanje medija, diplomatije i javnosti u novu naučnu paradigmu međunarodne, svetske i globalne politike.” U *Nauka i politika. Zbornik radova sa međunarodnog naučnog skupa Nauka i politika*, ur. Miloš Kovačević i Milenko Pikula, 349–366. Pale: Filozofski fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu, DIS Company.
- Stefanovic-Stambuk, Jelica and Jadranka Joksimovic. 2023. “Seeing an Emergence of a New World Order through the Lenses of Sustainability.” Paper presented at the 27th IPSA World Congress of Political Science “Politics in the Age of Transboundary Crises: Vulnerability and Resilience”. 15-19 July 2023, Buenos Aires, Argentina.
- Stone, Christopher D. 1972. “Should Trees Have Standing?– Towards Legal Rights for Natural Objects.” *Southern California Law Review* 45: 450–501.
- The Paris Agreement [Paris Agreement], 12 December 2015, United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC). https://unfccc.int/sites/default/files/english_paris_agreement.pdf.
- Treyer, Sébastien. 2023. “Environmental Diplomacy: Tipping Points Between Europe and the Newly Non-Aligned Countries.” *GREEN* 3 (1): 73–80. <https://shs.cairn.info/journal-green-2023-1-page-73?lang=en>.
- Tubiana, Laurence. 2023. “The Green Deal is the new social contract.” *GREEN* 3 (1): 25–34. <https://shs.cairn.info/journal-green-2023-1-page-25?lang=en&tab=auteurs>.
- United Nations General Assembly [UNGA], A/RES/37/7 (1982), World Charter for Nature (1982). Adopted by the General Assembly at its 48th session, on 28 October 1982.
- United Nations General Assembly [UNGA], A/RES/69/283 (2015), Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015-2030 (2015). Adopted by the General Assembly at its 69th session, on 3 June 2015.

- United Nations General Assembly [UNGA], A/RES/69/313 (2015), Addis Ababa Action Agenda of the Third International Conference on Financing for Development (Addis Ababa Action Agenda) (2015). Adopted by the General Assembly at its 69th session, on 27 July 2015.
- United Nations General Assembly [UNGA], A/RES/70/1 (2015), Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development (2015). Adopted by the General Assembly at its 70th session, on 25 September 2015.
- United Nations General Assembly [UNGA], A/76/L.75 (2022), Resolution on the human right to a clean, healthy and sustainable environment (2022). Adopted by the General Assembly at its 76th session, on 26 July 2022.
- United Nations Framework Convention On Climate Change [UNFCCC]. 1992. United Nations, FCCC/INFORMAL/84. <https://unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf>.
- Vanhoonacker, Sophie, and Karolina Pomorska. 2013. "The European External Action Service and Agenda-Setting in European Foreign Policy." *Journal of European Public Policy* 20 (9): 1316–31. DOI :10.1080/13501763.2012.758446
- Volintiru, Clara. 2020. "Eu's Soft Power In Green Diplomacy: Scaling-up Consensus from Subnational and National Initiatives." In *Geopolitics & Values: what is the real power of the EU?* Brussels: Institute of European Democrats (IED).
- Von der Leyen, Ursula. 2019. "Press remarks by President von der Leyen on the occasion of the adoption of the European Green Deal Communication." *European Commission Press corner*. Brussels, 11 December 2019. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_19_6749.
- Von der Leyen, Ursula. 2019. "Speech in the European Parliament Plenary Session." *European Commission*. Strasbourg, 27 November 2019. https://commission.europa.eu/document/download/92e3af02-8882-4e37-b073-120d47f3a011_en?filename=president-elect-speech-original.pdf.
- World Meteorological Organization [WMO]. 2023. "Global Annual to Decadal Climate Update." *World Meteorological Organization*. Last accessed 1 September 2024. https://hadleyserver.metoffice.gov.uk/wmolc/WMO_GADCU_2023-2027.pdf.

Jelica Stefanović-Štambuk*

Faculty of Political Sciences, University of Belgrade

RIFT IN THE EUROPEAN UNION'S PERFECT GOVERNANCE CYCLE OF GREEN DEAL DIPLOMACY IN THE WESTERN BALKANS**

Resume

The two significant failures of the European Green Deal diplomacy undermine the success of sustainable development efforts to mitigate the effects of climate change, as well as the enlargement process of all of the European Union's enlargement partners in the Western Balkans. This study inquires into the efficacy of European Green Deal diplomacy in the region. Although the European Union regularly presents itself as a global leader in sustainability, there is a discrepancy between its goals and aspirations and its actual accomplishments. The 2009 Lisbon Treaty improved the European Union's diplomacy's intra-cohesiveness and diplomatic apparatus. In terms of effectiveness, the European Green Deal diplomacy has fallen short. The European Green Deal could not address climate, environmental, and biosocial unsustainability by successfully balancing nature's rights with human prosperity and the economies that support it. However, data from the Western Balkans shows that the EU has not successfully addressed issues in this region by employing European Green Deal diplomacy. Notable deficiencies have resulted from a lack of effort to respect, legalize, and uphold the rights of nature, as well as assist regional decarbonization. While the EU rhetorically

* E-mail address: jelica.stefanovic@fpn.bg.ac.rs; ORCID: 0000-0001-5154-7186.

** The work is supported by the funds of the Ministry of Science, Technological Development and Innovation of the Republic of Serbia on the basis of the Agreement on the implementation and financing of scientific research work in 2024, number: 451-03-66/2024-03 dated 01.26.2024.

celebrates its sustainability and climate action achievements, the concrete steps taken in regionally implemented European Green Deal diplomacy reveal a lack of economic and environmental reconciliation. Additionally, the European Union increasingly uses European Green Deal diplomacy in the region to achieve its geopolitical competitive goals. The study comes to the conclusion that to achieve sustainability goals effectively; the European Union must concentrate on incorporating nature's rights and sustainable practices into its European Green Deal policy and diplomacy framework. The theoretical-methodological approach is based on a critical analysis of prior research in the literature on European Green Deal diplomacy, global politics on sustainable development, and the issues surrounding the "triple planetary crisis." We examined the development of the European Union's sectoral diplomacy process from 2016 to the conduct of the European Green Deal's unifying diplomacy in the Western Balkans since 2019, employing relational diplomatic analysis from the perspective of the interdisciplinary sustainability paradigm. The apparent conflicts in the relationship's transformation towards sustainable development stem from the systemic and managerial imbalances of the three elements of sustainable development in the EU's diplomacy and policy. According to the findings, the European Green Deal's lack of a foundation in the rights of nature and its growing emphasis on accomplishing the specific geopolitical objectives of the European Union in the Western Balkans are the leading causes of its diplomatic shortcomings in the region. To exit the global regime of unsustainability by achieving the Sustainable Development Goals by 2030 and climate neutrality by 2050, it is concluded that strong democratic initiatives by the people of the Western Balkans for sustainable development to benefit nature and the realization of the human right to a clean, healthy, safe, and sustainable environment can be an essential incentive to

change the diplomacy of the European Green Deal towards a basis of true reconciliation with nature.

Keywords: Rights of Nature, Diplomacy, European Union, Western Balkans, European Green Deal, European Commission, Sustainable Development Goals, Climate Change, critical raw materials, Berlin Process

* Овај рад је примљен 24. августа 2024. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 11. септембра 2024. године.